

КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ШЕВЧЕНКО
Тетяна Єгорівна

УДК 802.0.5.25.552

**ФУНКЦІОНАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СЛОВОЗМІННОЇ
ПАРАДИГМИ АНГЛІЙСЬКОГО ДІЄСЛОВА**
(на матеріалі сучасної художньої прози)

10.02.04
Спеціальність ~~01.02.04~~ —
Германські мови

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ — 1997

00751382 (Q)

Робота виконана на кафедрі англійської мови
лінгвістичного університету

Науковий керівник - доктор філологічних наук професор
ПЕРЕБИЙНІС Валентина Ісидорівна,
професор-консультант кафедри англійської філології
Київського державного лінгвістичного університету.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук професор
СКОРОХОДЬКО Едуард Федорович,
головний науковий співробітник
Київського інституту прикладної інформатики
кандидат філологічних наук старший викладач
МИЗИН Тетяна Олексіївна,
старший викладач кафедри англійської філології
Кіровоградського державного педагогічного
університету ім.В.Винниченка.

Провідна установа - Національна музична академія України,
кафедра мов.

Захист відбудеться 18 грудня 1997 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.054.02 для захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) філологічних наук при Київському державному лінгвістичному університеті (252650 МСП, Київ-5, вул. Велика Васильківська, 73).

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці
Київського державного лінгвістичного університету.

Автореферат розісланий 18 листопада 1997 року.

Вчений секретар
спеціалізованої ради

проф. М.П.Дворжецька

Загальновідомо, що мовне явище може вважатися достатньо пізнаним тільки тоді, коли досліджено його місце в системі мови й особливості його функціонування.

В системі англійської мови особливе місце посідає дієслово: воно характеризується дуже складною розгалуженою словозмінною парадигмою, функціонування якої - явище багатоаспектне.

Система словозмінних форм англійського дієслова по-різному функціонує в текстах різних функціональних стилів. Як показують дослідження, здійснені великим творчим колективом (у ньому брали участь науковці 40 вузів шести країн СНД), використання дієслівних форм у текстах різних функціональних стилів, або навіть у текстах різних жанрів чи підмов одного і того самого стилю дуже відрізняється. Отже розкрити закономірності функціонування словозмінної парадигми дієслова можна, досліджуючи стилістично однорідні тексти. Закономірності, виявлені в результаті такого дослідження, дійсні лише для даного функціонального стилю чи жанру, в інших вони будуть істотно відрізнятися. Тому об'єктом нашого дослідження є функціонування високо-частотних дієслів англійської мови тільки в текстах сучасної художньої прози.

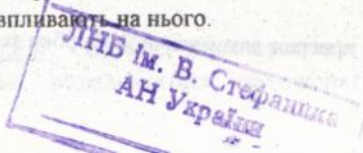
Предмет дослідження - функціональні характеристики словозмінної парадигми англійського дієслова.

Метою роботи є аналіз текстових характеристик системи дієслівних словозмінних форм; перевірка можливості функціональної класифікації дієслів; встановлення факторів, що впливають на повноту реалізації словозмінної парадигми дієслів та на ступінь їх функціональної близькості в кожному функціональному класі (далі ФК).

У роботі перевірялася гіпотеза: можна встановити ФК англійських дієслів на основі повноти реалізації їх словозмінних форм; встановлені та цій основі ФК об'єднують дієслова різної семантики, зв'язані між собою певним ступенем функціональної близькості.

Основна мета роботи досягається шляхом вирішення таких завдань:

- опис системних характеристик словозмінної парадигми англійського дієслова;
- аналіз ступеня повноти реалізації дієслівної парадигми в текстах художньої прози та виявлення факторів, які впливають на нього (частота дієслова, його етимологія, морфемний склад та кількість значень);
- встановлення ФК дієслів та їх характеристика: наповненість, компактність, структура;
- визначення ступеня функціональної близькості дієслів у кожному ФК та виявлення факторів, які впливають на нього.

Актуальність проведеного дослідження визначається необхідністю глибокого вивчення проблем функціонування мови та її одиниць; важливістю науково обгрунтованого відбору граматичного матеріалу в процесі навчання англійської мови, який враховує частоту словозмінних форм дієслова, а також повноту реалізації в текстах тієї чи іншої групи дієслівних форм.

Матеріалом дослідження є тексти художньої прози - 80 творів 53 англійських та американських письменників XX століття загальним обсягом більше 8 млн. слововживань. Для аналізу із Картотеки частотних словників сполучуваності при КДЛІУ був відібраний матеріал для 266 дієслів, що входять у першу тисячу найчастотніших повнозначних слів англійської мови.

У роботі комплексно застосовуються різні за своїм характером **методи** і прийоми лінгвістичного аналізу: дистрибутивний аналіз, метод дедуктивного моделювання, етимологічний аналіз, семантичний аналіз та статистичні методи (зокрема, кореляція рангів).

Наукова новизна даного дослідження полягає в тому, що в ньому вперше зроблено спробу встановити ФК англійських дієслів за кількістю реалізованих словозмінних форм. Встановлено, що основою для об'єднання дієслів у ФК є не семантика, а ступінь функціональної близькості дієслів; виявлено фактори, що впливають на повноту реалізації словозмінної парадигми дієслів та на ступінь їх функціональної близькості у кожному ФК.

Теоретична значимість роботи полягає в тому, що вона розкриває закономірності функціонування словозмінної системи дієслова, а також особливості використання словозмінних форм кожним з досліджуваних дієслів; дослідження має своїм результатом класифікації дієслів за різними параметрами (ступінь реалізації парадигми дієсловом, ступінь функціональної близькості дієслів та ін.), а також групування ФК за їх структурою, компактністю, наповненістю та ін., отже забезпечує засади для створення функціональної граматики англійської мови.

Практична цінність роботи полягає у тому, що її результати й методи можуть використовуватися;

- у лекціях, на практичних та семінарських заняттях з практичної та теоретичної граматики, методики викладання, стилістики, практики англійської мови;
- при читанні спецкурсів з функціональної граматики та функціональної стилістики;
- при написанні курсових та дипломних робіт;
- в роботі студентських наукових гуртків;
- при укладанні підручників та навчальних посібників з англійської мови, а також серії методичних рекомендацій, спрямованих на інтенсифікацію навчання;
- при створенні програм автоматичної обробки текстів.

Апробація основних результатів дослідження здійснювалася на наукових конференціях "Статистична лексикографія і навчальний процес" (Київ, червень 1990 р.), "Проблеми статистичної лексикографії та навчальний процес" (Луцьк, червень 1991 р.), "Лексикографічні та методичні концепції викладання чужоземних мов у вищому технічному навчальному закладі" (Львів, січень 1994 р.), на міжнародній конференції "Questions of Applied Linguistics" (Житомир, лютий 1994 р.), на засіданнях кафедри англійської філології Київського державного лінгвістичного університету.

Основні положення дисертації знайшли відображення в семи публікаціях.

На захист виносяться такі положення:

1. Кожне дієслово, функціонуючи в текстах художньої прози, реалізує певну кількість словозмінних форм. Ступінь повноти реалізації словозмінної парадигми дієслова залежить від частоти дієслова, від його етимології, часу його першого вживання в англійській мові та від його морфемного складу.

2. Кількість реалізованих словозмінних форм служить основою для встановлення ФК дієслів. Встановлені ФК - це не довільне об'єднання дієслів різної семантики, а результат однакових закономірностей функціонування їх словозмінних парадигм. Встановлення ФК - один із підходів до створення функціональної граматики англійської мови.

3. Кожна пара дієслів у ФК зв'язана між собою певним ступенем функціональної близькості, який визначається не системними характеристиками дієслів, а особливостями їх функціонування, такими, як частота дієслова та кількість реалізованих словозмінних форм.

4. ФК дієслів характеризуються певною структурою. ФК складається з ядра, проміжної ланки та периферії. У кожному ФК виділяється певне число рівнів його структури за кількістю сильних, середніх та слабких зв'язків між дієсловами, тобто за ступенем їх функціональної близькості, а також підкласи дієслів I та II ступенів спаяності.

5. ФК характеризуються певною компактністю. На компактність ФК впливають: наповненість ФК; кількість рівнів у структурі класу; наповненість кожного рівня ФК та наявність чітко виділеної периферії.

Структура дисертації. Робота складається із вступу, 3 розділів, висновків, списку літератури та додатків.

Зміст роботи. У вступі мотивується вибір теми, формулюються основна мета та завдання дослідження, виділяються його об'єкт і предмет, вказуються методи і прийоми дослідження, обґрунтовуються актуальність, наукова новизна, теоретична значимість та практична цінність роботи, викладаються положення, що виносяться на захист.

У першому розділі "Системні характеристики словозмінної парадигми англійського дієслова" розкриваються такі поняття, як "парадигма" та

"морфологічна парадигма", обґрунтовуються принципи побудови словозмінної парадигми англійського дієслова.

При визначенні кількості форм у словозмінній парадигмі англійського дієслова ми виходили з принципів, покладених в основу її обчислення укладачами Лексико-граматичного частотного словника англійської мови:

1. Система словозмінних форм англійського дієслова має дихотомічне членування форм за ознакою граматичного часу - Non-Past і Past. Сполучення shall/will + Infinitive (як і should/would + Infinitive) вважаються сполученнями модальних дієслів з інфінітивом, тому до словозмінної парадигми дієслова не входять.

2. Форми, які відносять до Oblique Moods, вважаються або сполученнями інфінітива з модальними дієсловами should і would, або неозначеними чи перфектними формами теперішнього або минулого часу, кількість значень яких у такому випадку збільшується.

3. В імперативі виділяються неозначені (Active та Passive) та тривалі форми. До форм наказового способу належать випадки вживання підмета з імперативом, а також форми з допоміжним дієсловом do.

4. Герундій та Participle I на рівні словозміни не відрізняються, тому вони об'єднані в Ing-Forms.

5. Омонімія особових форм одного часу не існує (I come, you come, they come - одна форма дієслова to come).

6. Форми get-пасиву включаються в периферійну підсистему словозмінної парадигми англійського дієслова, оскільки:

а) get-пасив може утворюватися від значної кількості дієслів (близько 250) різноманітної семантики;

б) форми get-пасиву почали проникати в різні функціональні стилі сучасної англійської мови (наприклад, в газетний стиль та стиль наукової прози);

в) get-пасив має розгалужену словозмінну парадигму.

7. Сполучення "to be + Participle II" дієслів руху вважаються псевдопасивом і становлять ще одну периферійну підсистему.

В дослідженому матеріалі псевдопасивні форми зустрічаються з такими дієсловами: go, come, fly, dance, run, set, fall, ride, rise, seat, do, happen, serve, etc. Pseudo-Passive має досить розгалужену парадигму, особливо псевдопасивні форми дієслів seat та go.

8. Застарілі форми 2-ої особи однини дійсного способу становлять третю периферійну підсистему словозмінних дієслівних форм.

9. Словозмінна парадигма англійського дієслова включає не тільки інваріантні граматичні форми, але й їх варіанти, як регулярні, так і нерегулярні.

10. Кожна підгрупа часів (Non-Past Indefinite Active, Past Indefinite Active, Non-Past Progressive Active, etc.) включає такі групи словозмінних форм:

стверджувальні, заперечні, питальні, питально-заперечні та емпатичні, в тому числі з інверсією, типу:

Neither do we like the idea of going up there (A.Sillitoe).

Якщо врахувати всі словозмінні дієслівні форми, то дієслівна парадигма англійської мови, обчислена на основі 16 диференційних ознак, включає 526 інваріантних форм.

Другий розділ дисертації "Фактори, що впливають на ступінь повноти реалізації словозмінної парадигми англійського дієслова" присвячений функціональним характеристикам словозмінної системи англійського дієслова, таким, як частота дієслівних форм та повнота реалізації словозмінної парадигми. В ньому розглядаються групи словозмінних форм та їх реалізація в текстах художньої прози, для кожного аналізованого дієслова встановлюється ступінь повноти реалізації словозмінної парадигми та визначаються фактори, що впливають на нього.

З 526 словозмінних інваріантних форм дієслова в аналізованих текстах реалізовано 236 форм, що становить 44,87%. 11 груп дієслівних форм з 22 мають реалізацію 50% форм і вище. Функціональне ядро словозмінної парадигми дієслова (реалізовано більше 68% форм) складають 4 групи форм: Participle II, Non-Past Indefinite Active, Non-Past Perfect Active та Infinitive (підкреслено в табл. № 1).

Звернемо увагу на те, що до функціонального ядра парадигми входять дві групи видо-часових форм (Non-Past Indefinite Active та Non-Past Perfect Active) і дві групи неособових форм (Participle II та Infinitive). Наступні місця за ступенем реалізації (до 50%) словозмінної парадигми дієслова посідають сім груп форм: Past Perfect Active, Ing-Forms, Past Indefinite Active, Non-Past Progressive Active, Non-Past Indefinite Passive, Past Progressive Active, Past Indefinite Passive. Повнота реалізації решти груп форм менша 50%, їх можна вважати периферійною підсистемою.

Іншим параметром функціонування дієслівних форм є їх частота. За цим показником до функціонального ядра входять три групи форм (Past Indefinite Active, Infinitive та Non-Past Indefinite Active), які разом становлять 78,01% усіх вживань дієслова в аналізованих текстах. Проміжню ланку становлять 5 груп форм (Ing-Forms, Past Perfect Active, Imperative, Past Progressive Active, Non-Past Perfect Active), сумарна частота яких разом з ядром дорівнює 95,78%. Решта 14 низькочастотних груп форм - це периферія.

Отже, два важливих показники функціонування словозмінної парадигми англійського дієслова (частота словозмінних форм і повнота реалізації парадигми) дають різні показники функціонування дієслівної парадигми. При визначенні послідовності викладення граматичного матеріалу перевагу слід віддати частоті: чим частішою є форма чи група форм, тим раніше вона повинна

Таблиця № 1. Групи словозмінних форм та їх реалізація в текстах

№	Група словозмінних форм	Кількість форм у групі	Кількість реалізованих форм	Ступінь (в %) реалізації форм групи	Частота даної групи форм в текстах (в %)	Ранг за % реалізації	Ранг за частотою
1.	Infinitive	44	30	68,18	23,81	4	2
2.	Ing-forms	16	9	56,25	6,67	6,5	4
3.	Participle II	2	2	100	1,38	1	9
4.	Non-Past Indefinite Active	24	19	79,17	13,09	2	3
5.	Past Indefinite Active	16	9	56,25	41,11	6,5	1
6.	Non-Past Progressive Active	24	13	54,17	1,18	8	10
7.	Past Progressive Active	18	9	50	1,99	10,5	7
8.	Non-Past Perfect Active	18	13	72,22	1,78	3	8
9.	Past Perfect Active	13	8	61,5	4,25 ^c	5	5
10.	Non-Past Perfect-Progressive	18	8	44,44	0,10	12	15
11.	Past Perfect-Progressive	12	4	33,3	0,16	15,5	14
12.	Non-Past Indefinite Passive	45	23	51,11	0,44	9	12
13.	Past Indefinite Passive	32	16	50	0,45	10,5	11
14.	Non-Past Progressive Passive	48	15	31,25	0,02 ^d	17	20
15.	Past Progressive Passive	36	9	25	0,04	19	18
16.	Non-Past Perfect Passive	36	14	38,89	0,08	14	16
17.	Past Perfect Passive	24	8	33,3	0,28	15,5	13
18.	Non-Past Indefinite Pseudo-Passive	24	6	25	0,03	19	19
19.	Past Indefinite Pseudo-Passive	18	4	22,22	0,07	21	17
20.	Non-Past Perfect Pseudo-Passive ^e	18	3	16,65	0,0002	22	22
21.	Past Perfect Pseudo-Passive	12	3	25	0,002	19	21
22.	Imperative	28	11	39,29	3,08	13	6
Всього:		526	236	44,87			

вивчатися. Тому послідовність ця повинна бути такою: Past Indefinite Active, Infinitive, Non-Past Indefinite Active, Ing-Forms, Past Perfect Active, Imperative, Past Progressive Active, Non-Past Perfect Active і т.д.

Показники ступеня реалізації групи форм можна використати для визначення, скільки форм кожної групи і які саме слід вивчати насамперед.

Однак, аналіз граматичного матеріалу в підручниках та навчальних посібниках з англійської мови показує, що дуже часто його виклад починається з групи форм Non-Past Progressive (Continuous) Active (див. Бонк, Котій, Лук'янова; Китроська; Старков, Діксон, Рібаков; Шах-Назарова, Журавченко), а неособові форми дієслова вивчаються значно пізніше.

Але, група форм Non-Past Progressive Active не входить у функціональне ядро словозмінної парадигми дієслова і посідає лише десяте місце серед груп дієслівних форм, розташованих за спадом їх частоти.

Щодо неособових форм дієслова (Infinitive, Ing-Forms), то вони, навпаки, знаходяться серед найуживаніших дієслівних форм (займають відповідно 2-е та 4-е місце за частотою) і досить повно реалізуються в аналізованих текстах (див. табл. № 1). Іншими словами, спостерігається велика розбіжність між послідовністю граматичного матеріалу, поданого в підручниках з англійської мови, та реальним вживанням дієслівних форм. З цього приводу Д.Міндт пише, що порівняльне дослідження реальних даних англійської мови та матеріалу підручників з англійської мови як іноземної показує, що вживання граматичних структур у підручниках значно відрізняється від вживання цих же структур у реальному мовленні. Хоча, продовжує Д.Міндт, підручники написані різними авторами, у них є спільна риса: в них описана "шкільна англійська мова" (a kind of school English), яка, здається, не існує поза класною аудиторією.

Отже, вважаємо, що при укладанні підручників та навчальних посібників з англійської мови, а також у процесі її викладання необхідно обов'язково враховувати такі важливі характеристики функціонування словозмінної парадигми англійського дієслова, як частота та повнота реалізації в текстах певної групи дієслівних форм, оскільки вони відображають закономірності функціонування дієслова.

При аналізі повноти реалізації словозмінної парадигми англійських дієслів було встановлено п'ять її ступенів: 1) високий 179 - 145 різних форм (3 дієслова), 2) вище середнього - 144 - 110 форм (7 дієслів), 3) середній - 109 - 75 форм (27 дієслів), 4) нижче середнього - 74 - 4Г форма (96 дієслів), 5) низький - 40 - 7 різних форм (133 дієслова).

Отже, функціонуючи в текстах художньої прози, досить повно реалізують свою словозмінну парадигму всього 10 англійських дієслів, що складає 3,76% від загальної кількості досліджених дієслів. Найчисленніші - дві останні групи дієслів, які становлять відповідно 36,09% і 50% від загальної кількості

аналізованих дієслів.

Одержані результати підтверджують дію закону переваги, суть якого заключається в тому, що мова віддає перевагу невеликій кількості одиниць, які часто вживаються і складають її ядро.

У другому розділі роботи розглядається також залежність ступеня повноти реалізації словозмінної парадигми англійського дієслова від: а) його частоти, б) його етимології, в) його морфемного складу та г) кількості його значень.

Встановлено, що існує залежність ступеня повноти реалізації словозмінної парадигми дієслова від його частоти: чим вища частота дієслова, тим повніше реалізується його парадигма.

При етимологічному аналізі дієслів бралось до уваги не лише походження даного дієслова, але й час його першого вживання в англійській мові. Виявилось, що ці параметри впливають на ступінь повноти реалізації дієслівної парадигми.

Високий ступінь повноти реалізації словозмінної парадигми мають одвічно англійські дієслова, утворені в староанглійський період (8 - 10 ст.).

Ступені вище середнього і середній характерні для одвічно англійських дієслів, утворених в староанглійський період та на початку середньоанглійського періоду (8 - 12 ст.), і для ранніх запозичень з інших мов: французьких (12 - 13 ст.) та скандинавських (10 - 12 ст.).

Ступінь нижче середнього мають одвічно англійські дієслова, які з'явилися в мові в староанглійський і середньоанглійський періоди (8 - 13 ст.) та іншомовні запозичення (французькі, латинські і скандинавські), здебільше середньоанглійського періоду (12 - 15 ст.).

Низький ступінь повноти реалізації словозмінної парадигми найбільш характерний для пізніх запозичень з інших мов, які мали місце в середньоанглійський та новоанглійський періоди (13 - 18 ст.).

Отже, існує залежність ступеня повноти реалізації словозмінної парадигми дієслова від його етимології та часу першого вживання в англійській мові: чим раніше дієслово з'явилося в англійській мові, тим повніше реалізується його словозмінна парадигма.

Морфемний склад англійських дієслів на сучасному етапі (синхронне дослідження) визначався за допомогою дистрибутивного аналізу. В основі цього методу лежить розуміння морфеми як одиниці мови, що має диференційне (або розрізнявальне) та дистрибутивне значення (В.Коатс, Р.С. Гінзбург, С.С. Хідекель, Г.Я. Князева, А.А. Санкін).

В результаті поділу аналізованих дієслів на морфеми за дистрибутивним методом було одержано 37 двоморфемних дієслів, що складає 13,91% від 266.

Виявлено, що одноморфемні дієслова повніше реалізують парадигму, ніж двоморфемні: вони мають високий, вище середнього та середній ступені

повноти реалізації парадигми. Двоморфемні дієслова характеризуються ступенями повноти реалізації парадигми нижче середнього та низьким.

В групах дієслів з частотою більше 2000 вживань існує така залежність: чим більше значень має дієслово, тим вищим є ступінь повноти реалізації його парадигми. В групах дієслів з частотою менше 2000 слововживань кількість значень дієслова не впливає на повноту реалізації його словозмінної парадигми.

Існує взаємозв'язок деяких факторів, які впливають на ступінь повноти реалізації словозмінної парадигми:

а) вплив етимології дієслова на його частоту: серед високочастотних дієслів частка одвічно англійських значно перевищує кількість запозичень з інших мов; низькочастотні дієслова являють собою в більшості випадків французькі, латинські чи скандинавські запозичення, серед яких дієслова французького походження - найчисленніші;

б) залежність частоти дієслова від його морфемного складу: дієслова з частотою більше 3400 - одноморфемні;

в) взаємозв'язок між морфемним складом дієслова та його етимологією: двоморфемні дієслова - це, в основному, запозичення з французької, латинської та скандинавської мови (83,78% від загальної кількості двоморфемних дієслів); серед них найчисленніші - дієслова французького походження (59,50%), причому вони вперше були вжиті в мові в середньо- та новоанглійський періоди (13 - 17 ст.).

У третьому розділі "Функціональні класи англійських дієслів та фактори, що впливають на ступінь функціональної близькості дієслів" обґрунтовується можливість функціональної класифікації англійських дієслів, тобто встановлення ФК за кількістю реалізованих словозмінних форм: в один клас входять дієслова, які реалізують однакову чи близьку кількість словозмінних форм. Встановлено такий поріг близькості: відносна різниця між найбільшою і найменшою кількістю словозмінних форм, реалізованих дієсловами того самого ФК, не перевищує 5% від більшої кількості.

В результаті для 266 дієслів було встановлено 41 ФК.

ФК мають різну наповненість: від 1 до 17 дієслів. Було виділено ФК з високою (12 - 17 дієслів), середньою (7 - 11 дієслів) та низькою (1 - 6 дієслів) наповненістю.

Всередині кожного ФК пари дієслів зв'язані між собою певним ступенем функціональної близькості. Цей ступінь визначався за кількістю форм, спільних для пари дієслів. Встановлено 5 ступенів близькості дієслів: дуже високий (100% - 80% спільних форм), високий (80% - 60%), середній (60% - 40%), нижче середнього (40% - 20%), низький (менше 20%).

З 35-ч ФК (із списку було виключено ті ФК, які складаються з одного дієслова) високий ступінь функціональної близькості встановлено між

дієсловами 33-х ФК, середній ступінь близькості характерний для 26-и ФК, а ступінь близькості нижче середнього знайдено між дієсловами 14-и ФК.

В усіх ФК відсутні дуже високий та низький ступені функціональної близькості дієслів.

Отже, встановлені ФК - це не довільне об'єднання дієслів в одну групу, а результат однакових закономірностей функціонування словозмінних парадигм дієслів у текстах художньої прози. Функціональна близькість дієслів пояснюється реалізацією цими дієсловами певного набору однакових словозмінних форм. Це і привело до об'єднання в ФК дієслів різної семантики.

Ступінь функціональної близькості дієслів залежить від повноти реалізації їх словозмінної парадигми: чим повніше реалізується парадигма дієслів, тим більша кількість пар дієслів ФК має високий ступінь функціональної близькості.

ФК, дієслова яких характеризуються високим, вище середнього, середнім та частково нижче середнього ступенями повноти реалізації словозмінної парадигми, мають між дієсловами тільки високий та середній ступені функціональної близькості, причому частка пар дієслів з високим ступенем близькості перевищує долю пар дієслів з середнім ступенем близькості. ФК, які складаються з дієслів, що реалізують свою словозмінну парадигму не так повно (тобто мають низький і нижче середнього ступені повноти реалізації парадигми), характеризуються, крім високого та середнього ступенів близькості між дієсловами, ще і ступенем близькості нижче середнього, причому частка пар дієслів з середнім ступенем функціональної близькості перевищує долю пар дієслів з високим або нижче середнього ступенем близькості.

Ступінь функціональної близькості дієслів залежить також від наповненості ФК: чим менше дієслів входить у клас, тим більша кількість пар дієслів цього класу має високий ступінь функціональної близькості.

Встановивши ступінь функціональної близькості кожного дієслова до решти дієслів у ФК, можна обчислити для кожного дослідженого дієслова середню міру функціональної близькості до всіх дієслів ФК. Для цього п'ятьом ступеням функціональної близькості присвоємо числову відповідність: дуже високий ступінь - 5, високий - 4, середній - 3, нижче середнього - 2 і низький - 1. Оскільки дуже високий та низький ступені функціональної близькості не зустрілися в жодному ФК, то в наших обчисленнях вони відсутні. Середню міру функціональної близькості дієслова I до всіх дієслів ФК обчислюємо за формулою: $I = (4n_1 + 3n_2 + 2n_3) : (n_1 + n_2 + n_3)$, де n_1 - кількість дієслів, з якими аналізоване дієслово має високий ступінь близькості; n_2 - кількість дієслів з середнім ступенем функціональної близькості; n_3 - кількість дієслів, з якими досліджене дієслово має ступінь близькості нижче середнього.

Найвищу середню міру функціональної близькості (4) має невелика кількість дієслів (26 дієслів з 260), причому ці дієслова входять до складу ФК

тільки з низькою наповненістю (від 2 до 6 дієслів).

Кожний ФК характеризується певною структурою. Як правило, ФК складається з ядра, проміжної ланки та периферії. Як приклад, розглянемо структуру 25-ого ФК, у який входять 14 дієслів (див. мал. на стор. 12).

Ядро класу становлять дієслова regard, close і charge, які мають високий ступінь функціональної близькості з найбільшою кількістю дієслів класу (7 - 6 дієслів). Найбільш віддалені від решти дієслів класу дієслова attempt, guess, travel і seem, які не мають високого ступеня функціональної близькості з жодним дієсловом класу. Вони складають периферію даного ФК. Найвіддаленіше дієслово seem має ступінь функціональної близькості нижче середнього з дванадцятьма дієсловами з 13 ($I_{\text{seem}} = 2,08!$). Між цими двома підкласами дієслів, які складають ядро і периферію класу, знаходяться дієслова проміжної ланки: report, support, fit, express, hunt, enter і provide.

За кількістю високих, середніх та нижче середнього ступенів функціональної близькості дієслова даного класу поділяються на 12 рівнів (див. табл. № 2).

Як показує таблиця, практично кожне дієслово даного класу становить самостійний рівень (крім VIII-ого та XI-ого рівнів), в результаті чого структура всього ФК дуже розтягнута.

В аналізованому ФК виділяється кілька підкласів дієслів різного ступеня спаяності: I-ого ступеня спаяності, коли всі дієслова підкласу мають тільки високий ступінь функціональної близькості між собою, і II-ого ступеня спаяності, коли дієслова мають один середній, а решта - високий ступінь близькості. Отже, у даному класі можна виділити такі підкласи дієслів:

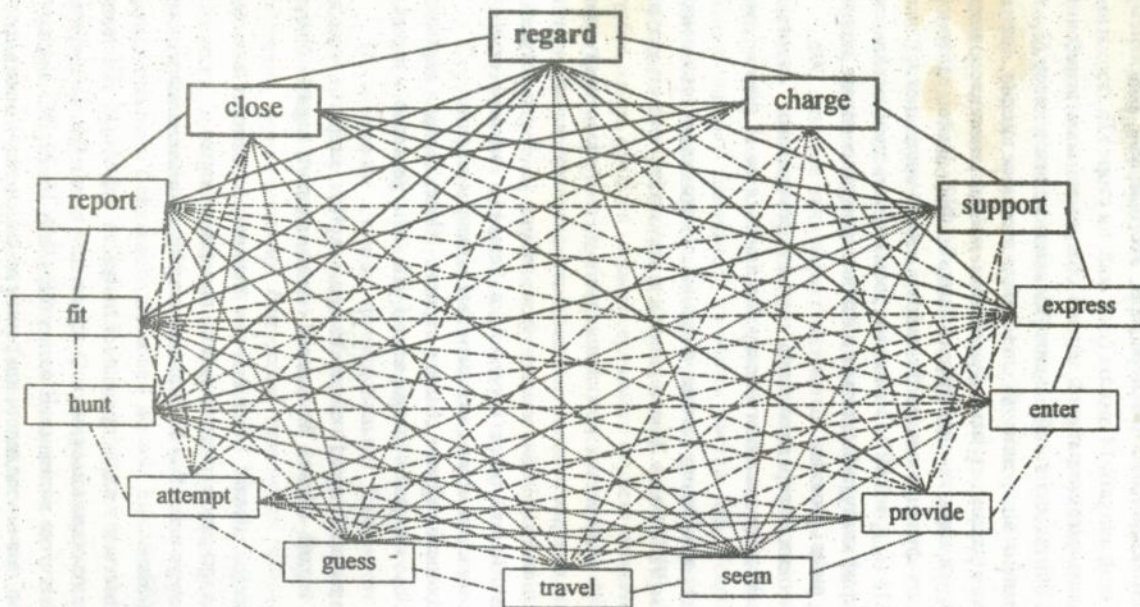
а) I-ого ступеня спаяності: regard - charge - support - close; charge - express - close - support; report - close - regard - charge; regard - fit - charge; report - regard - fit;

б) II-ого ступеня спаяності: regard - close - charge - express; support - regard - charge - express; report - regard - close - fit; express - enter - support; regard - charge - enter.

Як бачимо, в підкласи дієслів I-ого і II-ого ступенів спаяності входять дієслова, що складають ядро класу та частину його проміжної ланки.

Після аналізу структури всіх 18-и ФК з високою та середньою наповненістю можна зробити такі висновки:

1. Кожен ФК складається з ядра, проміжної ланки та периферії. Дієслово, або дієслова, що становлять ядро класу, чітко виділяються в усіх ФК. Периферія класу не завжди однаково чітко виділена. В одних ФК (№№ 16, 21, 25) дієслова, що складають периферію, значно віддалені від решти дієслів класу і мають дуже низький показник середньої міри функціональної близькості до інших дієслів

Малюнок. Функціональна близькість дієслів в межах 25-го ФК.

- високий ступінь функціональної близькості
- - - - - середній ступінь функціональної близькості
- ступінь функціональної близькості нижче середнього

Таблиця № 2. Рівні дієслів 25-ого ФК за кількістю високих, середніх та нижче середнього ступенів функціональної близькості

Рівень	Кількість високих ступенів	Кількість середніх ступенів	Кількість ступенів нижче середнього	Дієслова	Середня міра функціональної близькості
I	7	4	2	regard	3,38
II	6	6	1	charge	3,38
III	6	4	3	close	3,23
IV	5	5	3	support	3,15
V	4	9	-	express	3,31
VI	4	6	3	report	3,08
VII	3	8	2	fit	3,08
VIII	2	10	1	enter, hunt	3,08
IX	1	8	4	provide	2,77
X	-	9	4	attempt	2,69
XI	-	8	5	guess, travel	2,62
XII	-	1	12	seem	2,08

класу, отже, периферія чітко виражена. В інших ФК периферія виділяється не дуже чітко (ФК №№ 11, 13, 20), оскільки всі дієслова класу мають високий ступінь функціональної близькості.

2. У кожному ФК виділяється певне число рівнів його структури за кількістю високих, середніх та нижче середнього ступенів функціональної близькості дієслів. Одні ФК мають невелику кількість рівнів структури (наприклад, 4 рівні у ФК №№ 13, 14, 20, 29), причому до кожного рівня входить від 2 до 5 дієслів. Внаслідок цього весь ФК являє собою дуже компакту систему зв'язків. Інші ФК характеризуються значною кількістю рівнів структури, наприклад 11 рівнів у 24-ому ФК і 12 рівнів у 25-ому ФК, де практично кожне дієслово класу становить самостійний рівень, в результаті чого структура всього ФК дуже розтягнута.

3. У ФК виділяється кілька підкласів дієслів I та II ступенів спаяності, які являють собою частіше всього невеликі підсистеми з 3-4 дієслів (як, наприклад, у ФК №№ 20, 25), рідше - досить великі підсистеми з 6-7 дієслів (як, наприклад, в 11-ому ФК). До підкласів дієслів I та II ступенів спаяності входять дієслова, що становлять ядро ФК та частину його проміжної ланки.

ФК характеризуються також певною компактністю. Компактність ФК

обчислювалась за формулою $\Gamma = I_{\max} : (I_{\max} - I_{\min})$, де Γ - показник компактності ФК, I_{\max} - найвищий показник середньої міри функціональної близькості дієслів даного ФК, I_{\min} - найнижчий її показник.

Серед висококомпактних ФК знаходиться 20-ий ФК, у якому більшість пар дієслів (53 пари з 78, що складає 67,95%) зв'язані між собою середнім ступенем функціональної близькості, а ступінь близькості нижче середнього взагалі відсутній. У структурі класу тільки 4 рівні, причому кожний рівень складається з 3 - 5 дієслів. Периферія класу чітко не виділяється, оскільки всі дієслова мають високий ступінь функціональної близькості. У підкласи дієслів I та II ступенів спаяності входить 10 дієслів з 13, причому підсистеми дієслів постійно перетинаються, у результаті чого весь ФК являє собою дуже компакту систему зв'язків. Цим і пояснюється висока компактність даного ФК.

На останньому місці по компактності стоїть 25-ий ФК, розглянутий вище.

Після аналізу структури ФК з низькою компактністю можна відмітити, що ці ФК мають значну кількість рівнів: від 7 до 12, причому кожний рівень представлений частіше всього одним дієсловом, рідше 2-3 дієсловами. Периферія класу чітко виражена, особливо в ФК №№ 16, 21, 24 і 25, де дієслова, що складають периферію, значно віддалені від решти дієслів, тому структура класів дуже розтягнута.

Отже, на компактність ФК впливають:

а) наповненість ФК: чим менше дієслів входить у клас, тим він компактніший;

б) кількість рівнів, що складає структуру класу: чим більше рівнів, тим менш компактним є ФК;

в) наповненість кожного рівня класу: чим більше дієслів входить у кожний рівень, тим компактніший ФК;

г) наявність чіткої периферії: якщо периферія чітко виражена, ФК менш компактний.

Функціональна близькість дієслова до інших дієслів всередині ФК не залежить від його етимології, морфемного складу та кількості його значень.

Ці фактори є системними характеристиками дієслова. Єдиним фактором, від якого залежить ступінь функціональної близькості дієслова, є повнота реалізації його словозмінної парадигми. Цей фактор належить до функціональних характеристик дієслова. Отже причину різного ступеня функціональної близькості дієслів слід шукати не серед системних характеристик дієслів, а серед їх функціональних характеристик, у певних закономірностях функціонування цих дієслів у текстах.

У висновках викладаються основні результати дослідження.

¹ Словозмінна парадигма англійського дієслова включає в себе значно більшу кількість різних форм, ніж зареєстровано в підручниках та навчальних

посібниках з англійської мови. Якщо врахувати всі словозмінні дієслівні форми, то дієслівна парадигма англійської мови, обчислена на основі заданих диференційних ознак, включає 526 інваріантних форм.

2. Словозмінна система англійського дієслова, функціонуючи в текстах художньої прози, реалізує певну кількість словозмінних форм. В досліджених текстах реалізовано 44,87% словозмінних форм. Функціональне ядро дієслівної парадигми за ступенем її реалізації складають 4 групи форм: Non-Past Indefinite Active, Non-Past Perfect Active, Infinitive та Participle II.

3. Кожне дієслово має певний ступінь повноти реалізації словозмінної парадигми в текстах художньої прози, який залежить від:

а) частоти дієслова в текстах: чим вища частота дієслова, тим повніше реалізується його парадигма;

б) етимології дієслова і часу його першого вживання в англійській мові: чим раніше дієслово з'явилось в мові, тим повніше реалізує воно словозмінну парадигму; одвічно англійські дієслова, утворені в староанглійський період, та ранні запозичення реалізують більше словозмінних форм, ніж пізні запозичення;

в) морфемного складу дієслова: одноморфемні дієслова повніше реалізують парадигму, ніж двоморфемні.

Існує взаємозв'язок деяких факторів, які впливають на ступінь повноти реалізації словозмінної парадигми:

а) етимологія дієслова впливає на його частоту в аналізованих текстах: серед високочастотних дієслів частка одвічно англійських значно перевищує долю іншомовних запозичень;

б) частота дієслова залежить від його морфемного складу: високочастотні дієслова (більше 3400 слововживань) - одноморфемні;

в) морфемний склад дієслова та його етимологія взаємопов'язані: двоморфемні дієслова являють собою в основному іншомовні запозичення, серед яких найчисленніші - дієслова французького походження.

4. Кількість реалізованих словозмінних форм служить основою для встановлення ФК дієслів. Встановлені ФК - це не довільне об'єднання дієслів в одну групу, а результат однакових закономірностей функціонування словозмінних парадигм дієслів у текстах. Всередині ФК кожна пара дієслів зв'язана між собою певним ступенем функціональної близькості, що пояснюється реалізацією цими дієсловами певного набору однакових словозмінних форм. Це і приводить до об'єднання в ФК дієслів різної семантики. Встановлення ФК - один із підходів до створення функціональної граматики англійської мови.

5. ФК дієслів характеризуються певною структурою. Кожен ФК складається з ядра, проміжної ланки та периферії. Крім цього, у кожному ФК виділяється певне число рівнів його структури за кількістю сильних, середніх та

слабких зв'язків між дієсловами, тобто за ступенем їх функціональної близькості. В межах ФК є підкласи дієслів I та II ступенів спаяності, які являють собою частіше всього невеликі підсистеми з 3-4 дієслів, рідше - великі наповнені підсистеми з 6-7 дієслів. До підкласів дієслів I та II ступенів спаяності входять дієслова, які складають ядро класу та частину його проміжної ланки.

6. Встановлені ФК характеризуються певною компактністю. На компактність ФК впливають: наповненість ФК; кількість рівнів, що складають структуру класу; наповненість кожного рівня ФК та наявність чіткої периферії.

7. Функціональна близькість дієслів у межах ФК визначається не системними характеристиками дієслів, а особливостями їх функціонування, такими, як частота дієслова та кількість реалізованих словозмінних форм.

8. При укладанні підручників та учбових посібників з англійської мови необхідно враховувати такі важливі характеристики функціонування словозмінної парадигми англійського дієслова, як частота та повнота реалізації в текстах дієслівних словозмінних форм, оскільки вони відображають закономірності функціонування дієслова в англійській мові.

Основні положення дисертаційного дослідження відбито в таких публікаціях:

1. Некоторые функциональные характеристики глагольной парадигмы // Статистическая лексикография и учебный процесс. - Киев: КГПИИЯ, 1990. - С. 147 - 153.

2. Про відбір граматичного мінімуму та його розподіл за етапами навчання англійської мови. - Іноземні мови. - № 2. - 1997. - С. 25 - 26.

3. Місце get-пасиву у словозмінній системі англійського дієслова. - Мовознавство. - № 2-3. - 1997. - С. 50 - 53.

4. Структура функціонального дієслівного класу // Науковий вісник ВДУ. Романо-германська філологія. - № 5. - 1997. - С. 37 - 39.

5. Факторы, влияющие на степень полноты реализации словоизменительной парадигмы английского глагола в текстах художественной прозы // Проблемы статистической лексикографии и учебный процесс: Тез. докл. межреспубл. научно-метод. семинара по пробл. теории и практики составления частотных словарей. - Луцк, 1991. - С. 11 - 13.

6. Організація роботи над засвоєнням словозмінних форм дієслова // Лексикографічні та методичні концепції викладання чужоземних мов у вищому технічному навчальному закладі: Тези доповідей та виступів. I-а Міжнародна наук. конференція (Львів, 26-29 січня 1994 р.). - Львів, 1994. - С. 217 - 218.

7. Some Regularities in Functioning the English Conjugation Paradigm // Questions of Applied Linguistics (Abstracts): International Conference (Zhitomir - Ukraine, February 1-4, 1994). - Zhitomir, 1994. - P. 31.

Анотація

Шевченко Т.Є. Функціональні характеристики словозмінної парадигми англійського дієслова (на матеріалі сучасної художньої прози). - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10. 02. 04 - германські мови. - Київський державний лінгвістичний університет, Київ, 1997.

Предметом дослідження є функціонування словозмінної парадигми англійських дієслів у текстах художньої прози. Кожне дієслово, функціонуючи в текстах, реалізує певну кількість словозмінних форм, що залежить від частоти дієслова, його етимології та морфемного складу. Кількість реалізованих словозмінних форм служить основою для встановлення функціональних класів дієслів. Функціональний клас об'єднує дієслова різної семантики. Кожна пара дієслів у функціональному класі характеризується певним ступенем функціональної близькості, який визначається не системними характеристиками дієслів, а особливостями їх функціонування, такими, як частота дієслова та кількість реалізованих словозмінних форм.

Ключові слова: функціонування, словозмінна парадигма англійського дієслова, ступінь реалізації парадигми, частота, етимологія, морфемний склад, функціональний клас, ступінь функціональної близькості.

Шевченко Т.Є. Функциональные характеристики словоизменительной парадигмы английского глагола (на материале современной художественной прозы). - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 - германские языки. - Киевский государственный лингвистический университет, Киев, 1997.

Предметом исследования является функционирование словоизменительной парадигмы английских глаголов в текстах художественной прозы. Каждый глагол, функционируя в текстах, реализует определенное количество словоизменительных форм, которое зависит от частоты глагола, его этимологии и морфемного состава. Количество реализованных словоизменительных форм служит основанием для установления функциональных классов глаголов. Функциональный класс объединяет глаголы разной семантики. Каждая пара глаголов в функциональном классе характеризуется определенной степенью функциональной близости, определяемой не системными характеристиками глаголов, а особенностями их функционирования, такими, как частота глагола и количество реализованных словоизменительных форм.

Ключевые слова: функционирование, словоизменительная парадигма английского глагола, степень реализации парадигмы, частота, этимология, морфемный состав, функциональный класс, степень функциональной близости.

Shevchenko T.Y. Functional Characteristics of the English Verbal Conjugation Paradigm (on material of modern fiction).

Dissertation presented to acquire a candidate degree in philology, speciality 10.02.04 - Germanic languages. - Kiev State Linguistic University, Kiev, 1997.

The object of investigation is the functioning of the English verbal conjugation paradigm in fiction texts. While functioning in texts each verb realizes a certain number of conjugation forms which depends on the verb frequency, its etymology and morpheme structure. The number of realized conjugation forms is the basis for establishing functional classes of verbs. A functional verbal class includes verbs of different meaning. Within a functional class each pair of verbs is characterized by a certain degree of functional proximity, which is not defined by system characteristics of verbs, but by their functioning features regularities, such as verb frequency and a number of realized conjugation forms.

Key words: functioning, English verbal conjugation paradigm, degree of realization of the paradigm, frequency, etymology, morpheme structure, functional class, degree of functional proximity.

Подп. в печ. 14.11.1997. Формат 60×84/16. Бум. офс. № 1. Офс. печ.
Усл. печ. л. 1,20. Усл. кр.-отт. 1,31. Уч.-изд. л. 1,24.
Тираж 100 экз. Зак. 7-328.

ИЭС им.Е.О.Патона. 252650 Киев 5, ГСП, ул.Боженко, 11.
ООП ИЭС им.Е.О.Патона. 252650 Киев 5, ГСП, ул.Горького, 69.

434810

AB 38972

AB 38972